

Forfatter: Hauch, Carsten

Titel: Robert Fulton: 1-2. - 1928

Citation: Hauch, Carsten: "Robert Fulton: 1-2. - 1928", i Hauch, Carsten: *Robert Fulton: 1-2. - 1928*, udg. af Niels Birger Wamberg , 1926-29, s. 449. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-hauch02val-shoot-idm140500966076960/facsimile.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Robert Fulton: 1-2. - 1928

BEMÆRKNINGER.

Grundlaget for nærværende Udgaves Tekst er Førsteudgaven af 1853; dennes Stavemaade og Tegnsætning er fulgt; ligefremme Trykfejl og fejlagtig Interpunktion er rettet. Der er anvendt enkelte Anførselstegn, hvor Originalen bruger dobbelte; hvor Førsteudgaven har latinske Typer, har Udgaven her Kursivering. En Liste over de væsentligere Tekstrettelser findes paa Bogens sidste Sider.

NOTER.

Titelbladets Motto findes paa det anførte Sted i Coldens Bog, hvortil der i Almindelighed henvises, og betyder paa Dansk: En Falk, der svang sig højt paa sin stolte Plads, blev jaget og dræbt af en Ugle paa Musejagt.

2 *Tycho Brahes Ungdom* opførtes første Gang 27. Oktober 1852, altsaa før »Fulton« udkom.

3 *Fielding* 1707—54; engl. Romanforfatter. Citatet findes i hans Hovedværk »Tom Jones«, 8. Bog. Kap. 1 Slutning.

Arago 1786—1853; fransk Fysiker.

Ingemann i Landsbybørnene; denne Bog udkom 1852. Hovedpersonen, Fattigmandsbarnet Anton, er en Kunstnervatur, der for en Tid lader sig lokke af ydre Ære (som Laura hos Hauch), men tilsidst finder Lykken i den sande Kunst.

5 *Byen Reading*. Romanens Handling spiller, som rimeligt er, i Øststaterne, der først fremtraadte i de forenede Staters Historie. Fulton er født i Staten Pennsylvania i den lille By Little Britain i Nærheden af

- Lancaster (ikke, som Hauch siger S. 33, i denne By). I samme Stat ligger Reading ved Floden Shuylkill, der løber ud ved Philadelphia. Susquehannah er en større Flod Vest for Shuylkill.
- 6 *blaae Bjerge* jfr. S. 12. The blue Ridge kaldes den østlige Del af Alleghanybjergene.
- 9 *Med den Nøddeskal vil vi da nok blive jærdig.* Efter tysk: mit etwas fertig werden = faa Bugt med noget. Andre Tyskheder i »Robert Fulton«: 11 *paa nogle Dage*; 28 *tabe noget Øieblik*; 28 og 73 *Flanel, Flanelstrøje*; 37 *bragte det Hele istand*; 78 *beskærer*; 90 *under fri* (= aaben) *Himmel*; 96, 101, 121 *forsmægte*; 101 *veldannet* = velskabt; 107 *en usædvanlig Velværen* (hos Molbech anført som et nyt Ord); 201 *Selskab* = Samfund; 344, 439, *henbringe* = tilbringe; 348 *Forstyrrelsesmidler*; 357 *anpriser*; 374 *Opvartende*, nærmest = Sygeplejerske; 376 *forekastede*; 437 *tabt* (= mistet) *sin lille Datter*. *uden mærkelig Anstrengelse* m. = kendelig jfr. S. 365.
- 14 *Muskiter* gammeldags Form for Moskitoer.
- 17 *Charlestown* nu Charleston; Kystby i Staten Syd-Carolina; 1779–82 i Englændernes Besiddelse.
- 33 *Faderen .... Tilhænger af den methodistiske Lære.* Fultons Fader var vel snarere Presbyterianer, da han efter Colden S. 7 ligger begravet paa den presbyterianske Kirkegaard i Lancaster.
- 36 *Slaveri i Algier og Marocco* disse Staters vigtigste Næringsvej var i flere Aarhundreder Søroveri og Slavehandel.
- 41 *Franklin .... til Europa* han opholdt sig i Frankrig 1776–85.
- 46 *Joel Barlow* 1735–1812 nordamerikansk Digter og Diplomat. Fultons Samvær med B. i de følgende Kapitler er Hauchs egen Tildigtning. Efter Colden S. 26 traf de først 1797 sammen i Paris, sluttede Venskab, og F. boede 7 Aar hos Barlow.
- 47 *Norrisstown* en lille By ved Shuylkillfloden Nordvest for Philadelphia.
- 49 *Kunstens gyldne Skind* i den græske Mytologi henter Jason i Kolkhis det gyldne Skind af en Vædder.

- 54 *de Korn, der faldt paa den golde Klippe* Matth. Kap. 13,5. *vende Gavlerne ud imod Dagen* ☉: mod Lyset (Ordbog over det da. Sprog III, 423). *Gavler* gl. Flerstalsform, nu uddød.
- 55 *indianske Menneskebilleder eller . . . Pagoder*. Indiansk er Tilførsord til Indien = indisk (efter ty.) Pagoder bruges dels om Gudetemplerne i Indien og Kina, dels om Gudebilleder, endelig om smaa Figurer med nikkende Hoved. Jfr. Paludan-Müller: Den ottende Kunst. Søkæl Muslingeskaller; jfr. S. 59 de kostbare Skaller.
- 58 *rystede Støvet af mine Klæder* efter Matth. Kap. 10, 14. *gale Griller* Griller betyder fikse Ideer, saa Udtrykket her virker pleonastisk.
- 59 *udrevet Lynet af Herrens Haand* Under Houdons Buste af Franklin staar følgende latinske Indskrift: Eripuit coelo fulmen sceptrumque tyrannis = han fravristede Himlen Lynet og Tyrannerne Scepteret, en Sentens, der tilskrives forskellige, men som gaar tilbage til den romerske Forfatter Manilius.
- 61 *løbe Hornene af sig* I »Minder fra min Barndom« S. 323 fortæller Hauch, at Frederik VI, da Hauch havde taget sin Embedseksamen, ytrede til hans Fader: »Ja, det tænkte jeg nok, at han vilde blive til Noget, naar han havde løbet Hornene af sig.« — Kongen havde ikke megen Sans for Poesi.
- 62 *Kunststykker* Kunstværker.
- 64 *Høsten* jfr. S. 65 *Høstklædning*, S. 85 *Høstens Stillehed*. *Høst* = Efteraar. Yderligere Eks. i Ordbog over det da. Sprog VIII, 1290.
- 65 *Valbirken* Ahorn eller Løn.
Juniata Biflod vestfra til Susquehannah.
- 66 *et . . . bedrageligt Teppe* forældet = bedragerisk. Bruges ofte af Hauch (Ordbog over det da. Sprog II, 52). *Tegnebog* Skitsebog.
- 68 *stirrer saaledes op paa Melkeveien* Omtales hyppigt af Hauch, især i de lyriske Digte. Jfr. Brandes' berømte Ord om Delingen af Poesiens Rige efter Oehls Død: »med Hauch affandt man sig let, han ønskede ikke

- Land, man overlod ham Mælkevejen« (Saml. Skr. Danmark 1919, Bd. 2, S. 11).
- 69 *Pegasus* . . . . *Vædder* Stjernebilleder.
San Salvador »Freiseren«, kaldte Columbus den lille Ø Guanahani, en af Bahamaserne, hvor han første Gang landede 1492.
- 70 *et større Heelt* dengang ikke ualm, for det nu brugte: et Hele.
Lysfluer = Ildfluer, lysende Biller som f. Eks. Sankt Hansorme.
- 71 *Harrisburgh* By ved Susquehannah.
- 80 *Styltegængere* en Slags Sneppefugle; Navnet paa Grund af deres lange Ben.
- 81 *Middletown* en lille By nedenfor Swatara, en Biflod til Susquehannah.
- 82 *Trusty* Oprindeligt blev denne Hund kaldet *Strohman* efter en Puddel. Hauch havde faact forærende, og som var saa trofast, at den døde af Sult og Sorg en Gang, da Hauch havde været fraværende paa en Rejse. Hundens tyske Navn blev ændret til *Trusty*, da Handlingen foregaar i Amerika (Marie Rørdam: Tilbageblik paa et langt Liv 1911, S. 16—17).
- 83 *Tiogaffoden* i det nordlige Pennsylvanien.
- 85 *Folle* jfr. S. 142. Modsætning, forskønnende Baggrund.
- 89 *sin Bo* nu alm. neutr., tidligere ofte masc.
- 94 *Ariadnetraad* Anvisning til at komme ud af en Vanskelighed. — I den græske Mytologi hjalp Ariadne, Datter af Kong Minos paa Kreta, ved Hjælp af et Traadnogle Theseus ud af Labyrinthen, da han havde dræbt Uhyret Minotaurus.
- 100 *Stængler paa en Ager*. Enten = Stubbe, eller maaske tilbagestaaende Majsstængler.
- 103 *Frugterne* . . . . *ere smagløse* her i ligefrem Bet.: uden Smag. Nu bruges Ordet mest overført.
- 107 *Klimatet* paa Hauchs Tid alm. ved Siden af Klimaet.
- 109 *Ovenfaldshjul* nu: Overfaldshjul. Begge Former hos Molbech. Et Vandmøllehjul, hvor Vandet ledes ind ved dets Toppunkt og ved at falde ned paa Skovlene med

- sin Vægt driver Hjulet rundt (Dahl og Hammer: Da Ordbog II, 108).
- 116 *en Midler i den udvoertes Verden* af tysk Mittler: Mægler, Mellemand. I ældre Bibeloversættelser staar (1 Tim. Kap. 2,5): En Midler imellem Gud og Menneskene.
- 119 *klingende Bjelder*. Fra 1 Kor. Kap. 13,1.
- 123 *Robinson Crusoe* Englønderen Daniel Defoes berømte Bog udkom 1719—20 og afspejler i sit Forløb Menneskeheds Udvikling fra Naturtilstand til Kultur, koncentreret i ét Individ.
Jerusalems Skomager Sagnet om den evige Jøde, der til Straf, fordi han slog Jesus, maatte vandre fredløs om uden at kunne dø, kan opfattes som et Symbol paa Jødernes hjemløse Tilværelse (Se: Danske Folkebøger, udg. af det da. Sprog- og Litteraturselsk. Bd. I, 1915 og Kr. Nyrop: Den evige Jøde 1907).
- 123 *Overdaad* sjældnere Form for Overdaadighed.
- 126 *Digtet* jfr. Indledn. S. IX.
- 133 *intet Nyt under Solen*. Prædikerens Bog Kap. 1,9.
de gamle Mystikere Tilhængere af en religiøs Retning i Middelalderen, der særlig lagde Vægt paa det personlige og inderlige Forhold til Gud.
Anachoreter (græsk) Ensboere; bruges især om de første kristne, der trak sig ud i Ørkenen.
- 145 *et af Shakespears Billeder*. Fra Kong Henrik den Fjerde, 2 Del, III Akt, Sc. 2.
- 146 *Mønde* nu alm. Mynde. Efter Molbech brugtes begge Skrivemaader.
Astræa det samme som *Dike*, Retfærdighedens Gudinde, der var draget bort fra Menneskene og levede blandt Stjernerne.
- 149 *en Vulkan . . . . af dem, der udkaste Dynd* de saakaldte Dyndvulkaner; kraterlignende Høje, hvorigennem Gasarter af og til bryder ud. — Hauch vil ved denne Sammenligning karakterisere Advokatens ufine Karakter.
- 155 *in specie* særligt, specielt.
actori incumbit probatio Bevisbyrden paahviler Anklageren. Fra det romerske Retssprog.

- 159 *Noten*. *Coldens Bog* S. 257.
- 162 *denne sublimariske Verden Verden under Maanen* : denne Verden.
- 164 *den Synspunkt* nu neutr. Fælleskøn fra tysk.
- 166 *et Bjerg i den gamle Verden* Bjerget Vomero ved Neapel, omtalt i »Minder fra min første Udenlandsreise« S. 152.
- 167 *Ginnistan* 1816 udsendte Hauch under Fællestitlen »Contrasterne« to dramatiske Digte: »Reisen til Ginnistan« og »Phantasiens Magt.« Ginnistan eller Djinnistan er hos Araberne Feernes Land.
- 168 *to Retninger, der ... stride ... i et Menneskes Indre*. En yndet Tankegang hos Hauch jfr. Indledn. til »En polsk Familie«, S. XVI.
- 174 *leve à son aise* leve bekvemt, behageligt. Jfr. dansk: at være i sit Es (Ordbog over det da. Sprog IV, 532).
- 175 *mundus vult decipi* Resten af Sentensen lyder: *deceptatur igitur*: Verden vil bedrages, lad den da blive bedraget. Tillægges Kardinal Caraffa, den senere Pave Povel IV.
- 176 *Sunbury* en lille By ved Susquehannah.
- 210 *en stor rød Ara* en amerikansk Papegøjeslæggt.
- 211 »*frying pan*« Stegepande.
- 231 *Tharu, Brutto eller Nettovægt* Handelsudtryk. Brutto er den samlede Vægt af en Vare med Emballage, Tara er Vægten af Emballagen, Nettovægten er selve Varens Vægt.
- 250 *man kan ikke ... tjene to Herrer* Matth. Kap. 6,24.
- 253 *de Vises Steen* i Middelalderens Kemi det Stof, der kunde forvandle de forskellige Stoffer, saaledes at man bl. a. skulde kunne lave Guld (jfr. »Guldmakerene«).
- 254 *Atlantis* et Vidunderland i Oceanet Vest for Europa; omtales af Platon i Dialogerne *Kritias* og *Timaios*.
- 256 *Jonathan Hull* en Englender, der 1736 udtog Patent paa at anvende Dampmaskinen som Drivkraft for Skibe.
- 258 *Amicus Plato* o. s. v. Plato er min Ven, Sokrates er min Ven, men Sandheden er mig endnu kærere. — Efter Aristoteles' Ethik 1,5.
- 262 *Cautel* Forsigtighedsregel.
- 454

- 263 *error juris semper nocet* Fortsættelsen lyder: *error facti non nocet*. Juridisk Udtryk: Retsvildfarelse skader altid, Vildfarelse angaaende Fakta skader ikke.
- 265 *Ostracismen* Athenienserne kunde ved Afstemning forvise en Statsborger, hvis han ansaas for farlig. Afstemningen foretoges ved at skrive Ja eller Nej paa et Potteskaar (ostrakon), hvoraf Benævnelsen er opstaaet.
- 266 *perpetuum mobile* en Maskine, der ved egen Kraft kan holde sig i stadig Bevægelse.
Cirkelens Qvadratur gaar ud paa at konstruere et Kvadrat med samme Areal som en given Cirkel.
- 281 *Phaëton* et Slags let Køretøj.
- 293 *Benjamin West* 1738—1820 Amerikansk-englisk Maler, der fra 1763 virkede i London, hvor Fulton kom i Lære hos ham.
- 299 *Barker* 1739—1806. Panoramamaleriets Opfinder. Fulton indrettede et Panorama i Paris, se Colden S. 27.
- 306 paa *Dødens Baar* dengang alm. ved Siden af Baare; nu kun poetisk.
- 309 *squares* Ordet betyder opr. Firkant og bruges derefter om firkantede Torve og Pladser i Byer. Berømt er Trafalgar Square i London.
- 311 *savoir faire* Raadsnarhed.
- 326 *Ramsey* omtales Colden S. 132 ff., hvor han kaldes Rumsey.
- 332 *Barlow* kom 1788 til Frankrig, han var ivrig Republikaner og blev 1793 fransk Borger; efter fra 1805 at have opholdt sig i Amerika blev han 1811 amerikansk Gesandt i Paris.
- 334 *Fultons Undervandsbaad* Om de forsk. Eksperimenter hermed berettes vidtløftigt hos Colden S. 27, 31 ff., 146 ff., 174 ff. Efter nogle i Nationalarkivet i Paris 1896 fundne Papirer skal Fulton allerede 1797 have faaet Ideen til en Undervandsbaad. Om Forsøg paa at opfinde Dampskibe før Fulton, se Opfindelsernes Bog, 4. Udg. 1923, Bd. II, S. 270 ff., og Colden S. 130 ff.
- 335 *Polichineller* den lystige Maske i den italienske Maskedramatik.
- 340 *Krig imellem Frankrig og England*. Som Medlem af

- Iste og 2den Koalition stod England siden 1793 i Krigstilstand med Frankrig.
- 345 *han ... maatte tilstaae, at han ikke elskede hende med ... Lidenskab* Jfr. et Brev af 1828 fra Hauch til P. Hjort om hans egen Forlovelse: »i mine Aar er det dog meer Overlæg end Lidenskab, der leder Valget, uagtet jeg ei kan nægte, at jeg er hende ret inderlig hengiven«. (Udv. af Breve til P. Hjort, 1867, S. 209).
- 347 *Napoleon* var første Konsul 1799—1804.
- 348 *en dansk Brig* Colden S. 58.
- 355 *østerlandsk Sybaritisme* Behoerne af den oldgræske By Sybaris i Syditalien var bekendte for deres Blodagtighed. Bruges derefter om overdaadig Levemaade i det hele taget.
- 359 *siger den vise Salomon* Prædikerens Bog Kap. 3, 7.
Fugl Phoenix Herodot fortæller i sin Historie II Bog, Kap. 73 om denne hellige Fugl, der kun viste sig med 500 Aars Mellemtid; andre klassiske Forfattere beretter, at den opbrænder sig selv og derefter opstaar af Asken.
- 362 *Attila og Dschingischan* A. er den berømte Hunnerskonge, død 453, D. en stor mongolsk Erobrer, død 1227.
Sylfeartet Sylfer var i den oldgræske Folketro Luftaander.
- 370 *aliquid* o. s. v. han ved noget om alt, men intet helt og fuldt.
- 371 *ultima voluntas* o. s. v. ens sidste Vilje er omskiftelig lige til Døden.
- 382 *ingen Prophet er agtet i sit Fædreland* Joh. Kap. 4, 44.
- 383 *lægge Fingrene i Naglegabet* Joh. Kap. 20, 24—27.
Daarlighed == Daarskab.
- 385 *Charenton*, det bekendte Sindssygehospital, blev grundlagt allerede 1641.
- 387 *ephemere* egt. hvad der kun varer en Dag; døgnagtig, ubetydelig.
- 390 *Albany* 233 km. fra New York paa Vestsiden af Hudsonfloden.
- 401 *Kagpidskes* el. kagstryges; en Straf, der bestod i, at Forbryderen blev bundet til en *Kag* (Pæl) og pisket.

- viis mig din Forstand af Dine Gjerninger rigtigere: din Tro.* Jakobs Brev, Kap. 2, 18.
- 402 *hvad vilde han paa den Gallej?* Fra Molière »Scapins Skalkestykker« 2, 11.
- 407 *Slaget ved Marengo* den 14. Juni 1800 blev først ved General Desaix' Undsætning en Sejr for Napoleon.
- 409 *ikke værdig at løse Dine Skoremme* Matth. Kap. 3, 11.
- 420 *den gamle Digtets Ord* Homer Iliaden VI, 146—149. (Frit citeret ogsaa hos Blicher i »Juleferierne«).
- 426 *Noten* Barlows Digt, der er en Udvidelse af The Vision of Columbus fra 1787, udkom 1807.
- 445 Citatet efter Colden S. 253.